

Historiese Jesus-navorsing en evangelisasie

P J W Schutte

Klerksdorp

Abstract

Historical Jesus research and the church's vision of evangelism

The aim of this article is to demonstrate that the research results of one subject in the theological curriculum could be used in other subjects as well. In this article the results of historical Jesus research are used to facilitate a reinterpretation of the church's vision of evangelism. The article focuses on Jesus' subversion of conventional, cultural values, his pneumatic existence and his interaction with outcasts and elite alike. This interaction implies a redefinition of purity regulations. Specifically, the article elaborates on the work of Marcus Borg and Andries van Aarde as Jesus researchers. The implication for evangelism of Jesus' subversion of conventional values is that evangelism should not have the aim to socialize people into existing cultural patterns or values under pretense of communicating the gospel message. Evangelism should not be coercive but should rather be an invitation to share a spiritual life. The essence of the church's message should be that all people have equal, direct and immediate access to God.

1. INLEIDING

Binne die teologiese kurrikulum plaas veral die eksegetiese vakke voortdurend nuwe navorsingsresultate op die tafel. Die jammerte is egter dat min van die ander vakke van hierdie navorsing kennis neem en dit verdiskonteer. Die doel van hierdie artikel is om die resultate van die historiese Jesus-navorsing, wat deur Nuwe Testamentici gelewer is, te gebruik om lig op evangelisasie in 'n post-moderne tyd te werp. Hierdie artikel is dus

'n kruisbestuwingsoefening tussen Nuwe Testament en Evangelistiek as vak binne die Praktiese Teologie.

Die vraag mag ontstaan: Waarom dan die historiese Jesus-navorsing se resultate? Die antwoord sou kon lui: Juis omdat dit die historiese Jesus is wat op die oomblik in die (inter)godsdienstige debat vir evangelisasiegesprekke aktueel en van belang is.

Passing through the world, Christians are confronted with the question: Who is this Jesus you confess and proclaim, and whom you invite us to accept as our redeemer? How is it that he, who was a particular Israelite from Galilee, is presented as universally significant? A paper character without "flesh and blood" would in such a situation lack credibility! If we do not ask the question about the historical Jesus, then the kerygma and the ecclesiastical confession could become an ideology which could be manipulated as people wished.

(Van Aarde 1997:791)

Oor 'n tema soos hierdie kan daar myns insiens nie gepraat word sonder om kennis te neem van hoofstukk 7 in Borg se boek, *Jesus in contemporary scholarship* nie. Hierdie hoofstuk dra die opskrif "New understanding of Jesus and motives for contemporary evangelism." Volgens Borg (1994 :143) het die ouer verstaan van Jesus gepaard gegaan met 'n ouer siening oor evangelisasie, en die nuwer verstaan van Jesus gaan gevolglik gepaard met 'n nuwer verstaan van evangelisasie.

Die motief vir evangelisasiewerk is dus nou gekoppel aan 'n bepaalde manier waarop Jesus verstaan word. In die ouer verstaan van Jesus was sy identiteit, doel en boodskap eenvouding: Jesus was die enigste Seun van God. Sy doel was dat Hy moes sterf vir die sonde van die wêreld en die boodskap was dat almal in Hom moes glo. Die vernaamste Skrifverwysing vir hierdie paradigma is Johannes 3:16. Dit gaan dus oor Jesus as die enigste weg tot redding en dat daar van sy volgelinge verwag word om mense na Christus toe en in die kerk in te lei. "Globally, it meant foreign missions and, locally, it meant witnessing and church growth" (Borg 1994:145).

Die sekularisasieproses, kulturele relativisme en godsdienstige pluralisme het 'n verandering in hierdie manier van dink tot gevolg gehad. Sekularisasie het veroorsaak

dat almal nie meer outomaties as Christene aanvaar en beskou is nie. Die mens het al hoe meer mondig geword en self begin kies – ook teen God, teen die kerk en teen die tradisionele siening en waardesisteem waarvolgens die wêreld gefunksioneer het. Die heidendom was nie nou net meer ver buite die landsgrense nie, maar dit het ingesypel en deel van die samelewing geword.

Die ooreenkoms tussen die kerk van vandag en die vroeë kerk word al hoe meer duidelik. Die kerk begin weer 'n visie kry op die mense in die onmiddellike omgewing wat buite staan. Die dae van “kerkdeure oopmaak en wag vir die mense om in te kom” is verby. Die kerk het die kerk se greep verloor wat dit op die gemeenskap gehad het. “Slice it a hundred different ways, but the dominant aspect of the new era for today’s church is the fact that today’s society no longer respects the church as it used to” (Woods 1996:19).

Borg (1944:145) sê: “For many Christians in mainline churches, the old motive for evangelism – saving souls for heaven through belief in Jesus Christ – is no more.” Dit plaas die vraag op die tafel: “If it is true that the older understanding of evangelism generated by the popular image of Jesus – converting people to believing in Jesus now for the sake of heaven later – is no longer persuasive and compelling, what then can be the motive for our evangelising and, for what matter, the motive for people to respond to our evangelising?” (Borg 1994:147). Historiese Jesus-navorsers is van mening dat die antwoord te vinde is in die visie oor die lewe wat die nuutste navorsing gevind het in die boodskap en missie van Jesus. Hierdie visie van Jesus oor die lewe word duidelik wanneer mens na drie aspekte van die voor-Pase Jesus kyk, naamlik na sy alternatiewe wysheid, sy verhouding met die Gees en die “alternatiewe” gemeenskap wat rondom hom gevorm het.

Jesus word gesien as “die *geesvervulde wysheidsleeraar en geneser* wat sy visie en belewenis van ‘alternatiewe wysheid’ deur middel van veral kernagtige simboliese spreuke, metaforiese vertellings, genesings en eksorsismes begin bekend maak het, en in sy eie lewe waar gemaak het ...” (Van Aarde 1995:629)

2. HISTORIESE JESUS-NAVORSINGSRESULTATE

2.1 Die historiese Jesus en alternatiewe wysheid

Dit is belangrik vir evangelisasie om na die “hoe” en die “wat” van Jesus se wysheidsleringe te kyk om sodoende die visie vir die lewe te snap. Jesus het die mense in aforismes en in gelykenisse geleer. Aforismes is treffende “eenreëltjie” gesegdes en gelykenisse is kort stories.

The parables of Jesus bring together two different kinds of human experience; that of the ordinary world of everyday affairs and that of a universe of reflective meaning by which we seek to articulate for ourselves the significance of what is going on... The parable is thus an experience in comparison – carrying our attention by means of the unexpected twist and turns of the story to see the relation between our ordinary lives and the normative claims of existential decisions the parable wishes to place before us.

(Rohrbaugh 1978:69)

Die punt waaroor dit in hierdie spreekwyses gaan, is dat dit uitnodigend van aard is. “Aphorisms are arresting crystallizations of insight which invite further insight” (Borg 1994:147). “Jy kan nie twee here dien nie.” “Jy kan nie druiwe aan ’n doringstruik kry en vye aan dissels nie.” “As een blinde ’n ander blinde lei, sal hulle nie altwee in die sloot val nie?” “Laat die dooies hulle eie dooies begrawe” – al hierdie gesegdes nooi die hoorder uit tot ’n dieper insig, om iets te sien wat hy of sy andersins nie sou sien nie.

Die strekking van ’n sin soos: “Jy kan nie twee here dien nie” en “laat die dooies hulle eie dooies begrawe”, was skokkend en het die hoorders uitgelok tot nuwe persepsies oor ou konvensionele kultuuropvattings (Van Aarde 1996:478). Die gelykenisse werk op dieselfde wyse, byvoorbeeld die gelykenis wat sê dat die koninkryk van God soos ’n vrou (dikwels as onrein beskou) is wat suurdeeg (onrein) by meel inknie. ’n Ander voorbeeld is die gelykenis wat die koninkryk van God vergelyk met die geringe en onrein mosterd-saad wat die groot, “apokaliptiese boom”, verdring, verwysende na die wêreldryke van

Nebukadneser, die Farao en die koning van Asirië en die keiser van Rome (Van Aarde 1996:478)

Die langer gelykenisse is uitnodigend op 'n ander manier. "They are genuine stories which could spun out at varying lengths, depending upon what the occasion permitted or called for ... As stories of some length, they invite the hearer to enter and experience the world of the story and then to see something in the light of that story. "Judge for yourself what is right", Jesus says, and then a parable follows ..." (Borg 1994:148).

Gelykenisse en aforismes is dus spreekwyses wat 'n uitnodiging rig. Dit spreek 'n mens se verbeelding aan. Dit is die setel van jou idees (denkbeelde oor die realiteit, jouself en oor die lewe). Die aanspraak wat hierdie kommunikasievorme op 'n mens maak, is nie "doen dit of dat" nie, maar eerder "sien dit in hierdie lig." Dit nooi jou dus uit om anders na 'n saak te kyk. Dit is ook belangrik om te sien dat Jesus se wysheidsleringe nie outoritêr is nie. As Jesus praat, klink dit nie soos 'n profetiese aankondiger of soos 'n goddelike wetgewer wat praat nie. Die gesag lê in die inhoud van die aforisme of gelykenis self en in die vermoë wat dit besit om die verbeelding aan te spreek. "Kyk na die lelies van die veld" funksioneer tog op totaal 'n ander vlak as "Here are God's requirements for salvation" (Borg 1994:148). Die een is 'n uitnodiging en die ander 'n imperatief.

Evangelisasie het baie hieruit te leer. Afgesien daarvan dat dit 'n warm en vriendelike uitnodiging (nie 'n imperatief nie) moet rig om deel te word van die gemeenskap van Christus, moet daar ook rekening gehou word met die belangrikheid van beelde wat daar in die psige van die mens leef en moet daar na maniere gesoek word om mense uit te nooi om anders te begin kyk na die lewe.

Few (if any) of us will be able to do this in aphorisms and short stories as Jesus did, but the purpose which his rhetorical genius served can be honored: he invited people to see differently. 'The eye is the lamp of the body.' ... how we see makes all the difference in how we live our lives. Thus, in form, an evangelism shaped by what we can know of Jesus will be invitation to see differently – to see reality differently, our lives differently, and ourselves differently. Jesus used these invitational and provocative forms of speech to

subvert conventional ways of seeing and living and to speak of an alternative vision of life. As a teacher of wisdom, Jesus was not primarily a teacher of information, nor of religion and morals (what to believe and how to behave), but a teacher of a way or path of transformation ... he taught a way of transformation from life in the world of conventional wisdom to a life centered in God.

(Borg 1994:149)

Teenoor hierdie alternatiewe wysheid wat Jesus leer, staan die konvensionele wysheid. Dit vorm die hart van elke kultuur. Dit bestaan uit die dinge wat as algemeen aanvaar word, soos die wêreldbeeld en etos. Dit is die dinge in 'n kultuur se sosiale konstruksie van die werklikheid en die internalisering daarvan deur die psige van elke individu behorende tot daardie kultuur. Konvensionele wysheid "embodies the central values of a culture, its understanding of what is worthwhile and its images of the good life ... (it) is intrinsically based on rewards and punishments. You reap what you sow, live this way and all will go well, the righteous will prosper – these are the constant messages of conventional wisdom" (Borg 1994:149).

Verder het konvensionele wysheid ook 'n sosiale en 'n psigologiese dimensie. Sosiologies skep dit 'n wêreld van hiërargië en sosiale grense en psigologies vorm dit die basis vir beide jou identiteit en jou selfbeeld. Jy sien en glo wat jou kulturele paradigma jou toelaat om te sien en te glo. Jesus se alternatiewe wysheid "het 'n gans andere voorstelling gebied as die konvensionele oor die rol van die kultus, oor wat rein en onrein is, oor Leviet, priester en Samaritaan, oor by wie God teenwoordig is, oor vrouens en kinders, heidene en uitgestotenes" (Van Aarde 1996:478).

Konvensionele wysheid het ook 'n eie Godsbeeld wat by hierdie paradigma pas. God word primêr gesien as wetgewer en regter. God stel die voorwaardes en God forseer dit af. God word die een wat tevrede gestel moet word. Dit maak van 'n Christen se lewe 'n lewe van voorwaardes en voorskrifte. Die ouer vorm van evangelisasie het dan ook binne hierdie paradigma gefunksioneer. "Here's what you must do (or believe) to be saved" (Borg 1994:150). Jesus hou 'n ander visie op die lewe aan ons voor. Sy boodskap

impliseer 'n "subversion of the central convictions of conventional wisdom and invitation to a path of transformation that led to an alternative way of life" (Borg 1994:151).

Jesus het die koninkryk van God metafores herdefinieer in terme van 'n nie-hiërargiese, denkbeeldige huishouding waarin al die lede van die familie op 'n gelyke wyse direkte toegang tot die Vader het en die Vader vir diesulkes wat weet hoe arm hulle voor God is, omgee, en waarin hulle as denkbeeldige broers en susters van mekaar in gehoorsaamheid aan die wil van die vader vir mekaar sorg dra.

(Van Aarde 1995:629)

Jesus het die konvensionele wysheid van sy dag omvergewerp. Hy hou dit voor as die breë weg wat tot vernietiging lei.

He consistently undermined the focal points of his social world's conventional wisdom (wealth, honor, the patriarchal family, purity, religiosity), ... He subverted conventional wisdom's image of God as lawgiver and judge and regularly spoke of God as gracious and generous, as the intimate *Abba* ... Both his message and behavior proclaimed that God does not observe the standards and boundaries of conventional wisdom.

(Borg 1994:151)

Jesus het nie net die konvensionele wysheid omvergewerp nie, hy het ook van 'n alternatiewe wysheid gepraat. Hy praat van 'n transformasie weg van 'n lewe in die wêreld van die konvensionele wysheid na 'n lewe gesentreer in God. Om hierdie punt duidelik te maak, gebruik Hy die beeldspraak van "die hart" as die setel van 'n mens se diepste self. Dit is daar waar die verandering moet plaasvind. In die plek van harte wat verhard geword het, is daar nuwe harte nodig. 'n Hart gesentreer in God.

'n Ander beeld waarmee die alternatiewe wysheid geteken word, is die dood. "This too is a metaphor for an internal transformation, a dying to the world of conventional wisdom as a center of one's concern and preoccupation. It is a striking and

evocative metaphor for the path of spiritual transformation... The path of death was also, of course, the path to new life – to a life centered in God.” (Borg 1994 : 151).

Wanneer daar oor evangelisasie vandag gepraat word, moet daar deeglik kennis geneem word van Jesus se alternatiewe wysheid. Dit is ’n uitdagende en aantrekklike boodskap. Kneegskap aan die konvensionele wysheid duur voort tot in ons post-moderne, gesekulariseerde kultuur. Dit veroorsaak dat die lewe en die geloof vir baie mense ’n onbevredigende sware las word. Volgens Gibbs (1993:73) is dit juis een van die redes waarom mense in die huidige tyd die kerk verlaat. Mense verlaat die kerk omdat die evangelie verkondig word op ’n “cold, abrasive and judgemental manner.” Die goeie nuus van die evangeliserende boodskap is dat daar ’n alternatief is. Die weg waarvan Jesus praat, lei ’n mens weg uit ’n lewe van voorwaardes waaraan voldoen moet word na ’n lewe in verhouding met God.

2.2 Die historiese Jesus en die Heilige Gees

Die tweede belangrike punt wat Borg maak in sy besinning oor die historiese voor-Pase Jesus, wat vir evangelisasie belangrik is, is Jesus se verhouding met die Gees. Volgens hom was Jesus ’n

spirit person in the charismatic stream of Judaism, a God-intoxicated Jew, a Jewish mystic and healer ... My own claim is that Jesus’ experiential relationship to the Spirit of God was the source of everything else he was – his activity as a healer, his perception as a teacher of wisdom, his passion as a social prophet, and his vision as a community founder. Thus, ‘the Spirit’ was an experiential reality for Jesus.

(Borg 1994:152)

Jesus kan dus beskryf word as ’n “Geesvervulde” persoon in die ware sin van die woord (Van Aarde 1996:477). Volgens Strijdom (1998:596) het Jesus, histories gesien, die Gees by die geleentheid van sy doop ontvang.

Uit Jesus se verhouding met die Gees is drie belangrike sake af te lees vir eietydse evangelisasie. In die eerste plek leef ons in 'n tyd waar die bestaan van God nie meer as vanselfsprekend aanvaar word nie. "In this situation what can be known about Jesus can become a powerful testimony to the reality of the Spirit not as a problematic article of belief, but as an element of experience" (Borg 1994:153).

As mens let op die sentraliteit van die Gees in Jesus se eie lewe, moet evangelisasie, in die tweede plek, "the experiential reality of the Spirit the foundation and center of our message" maak. Sonder God in die sentrum, maak 'n Christelike lewe nie eintlik sin nie. As ons onseker is oor die realiteit van God se bestaan, het ons eintlik geen boodskap om te verkondig nie. Dit is die punt wat Patterson (1998:498) maak as hy aantoon waarom die eerste volgelinge van Jesus gekies het om hom te volg.

It was because they had heard him say and seen him do certain things. They experienced him acting in their lives. And what they experienced in the company of this person, Jesus, moved them deeply. They heard in his words profound truth about the world, about human nature, and about God. They experienced in his actions what authentic human being can and should be like. In his life they experienced a depth of meaning that tapped into what they knew to be true, ultimately true ... In their experience of Jesus, the followers of Jesus had experienced God. In his followership they had found the true meaning of their lives.

"It is apparent that the people who lived in New Testament times did not ignore the Holy Spirit. The Spirit was an integral part of their lives. As one begins to examine the scriptures, it is apparent that New Testament Christians encountered God directly ... Whenever the church gathered for worship, the participants expected the Spirit to take the lead" (Woods 1996:99).

Derdens verduidelik Jesus se verhouding met die Gees ons verstaan van sy alternatiewe wysheid. Sy alternatiewe wysheid, naamlik om God in die sentrum van alles te hê, was nie soseer 'n boodskap van "glo maar net in God" nie. Dit was eerder die boodskap wat evangelisasie ook vandag moet hê, naamlik 'n uitnodiging om in 'n verhouding met die Gees van God te leef. "That relationship, as it deepens and grows over

time, is the experiential content of living in accord with the alternative wisdom of Jesus. The path of transformation is life in the Spirit" (Borg 1994:153).

Voordat jy egter iemand kan uitnooi om in 'n verhouding met die Gees van God te leef, moet jy eers in 'n verhouding met daardie persoon leef. Navorsing (Woods 1996: 49) toon aan dat evangelisasie in ons tyd hoofsaaklik relasioneel geskied. Daar was 'n tyd toe mense die evangelie met totale vreemdlinge gedeel het, maar daardie tyd is verby. Vandag wil dit voorkom asof mense eers die reg moet verdien voordat jy met iemand oor die verlossing in Christus mag praat. Mense sal ook nie sommer meer oor die drumpel van die kerkdeur stap om na die evangelie te kom luister sonder dat hulle genooi is deur iemand wat hulle vertrou nie.

Dit word vandag algemeen aanvaar dat meer as 80% van alle kerkvervreemdes wat weer terug is in die kerk, teruggekome het deur die uitnodiging en lewensgetuienis van vriende. Buitestaanders word baie kere eers na Christene toe getrek en dan na Christus toe (Nel 1991:198). Die lewensstyl van die gemeente behoort dus vir die ongelowiges die uitnodiging en aantrekkingskrag na die Here van die gemeente toe te wees.

2.3 Die historiese Jesus en gemeenskap

Die laaste element van hierdie visie op die lewe wat in die voor-Pase Jesus se boodskap en missie te vinde is, is gemeenskap. Dit raak veral belangrik wanneer ons die feit in ag neem dat ons in die era van individualisme leef. Jesus se boodskap was egter nie individualisties nie, dit was juis 'n boodskap oor 'n alternatiewe visie op die lewe in gemeenskap. Hierdie visie word ondersteun deur die beweging wat rondom hom ontstaan het.

Hoe meer 'n mens leer van die eerste-eeuse Joodse Palestina, hoe meer besef 'n mens dat die Jesus-beweging 'n radikale beweging was. Palestina van daardie tyd was 'n sosiale wêreld wat gekenmerk was deur skerp grense, veral rondom rykdom, reinheid, geslag en etnisiteit (Botha 1998:17). Die hele samelewing was gekonstrueer rondom die polariteite van rein en onrein. Dit het veroorsaak dat daar ook skerp grense was tussen sondaars en regverdiges, gesondes en siekes; heel en stukkend; mans en vrouens; arm en ryk en Jood en heiden. Die inklusiwiteit van die Jesus-beweging in so 'n wêreld was iets radikaals. "As a boundary-shattering movement, it was a new social reality with an

alternative vision of human life in community. This, too, is connected to the Spirit: there is something boundary-shattering about the activity and experience of the Spirit" (Borg 1994:154).

Die paradigma wat die sosiale lewe in Palestina gestruktureer het, is onder andere duidelik verwoord in Levitikus 19:2 wat sê: "Wees heilig, want Ek die Here julle God is heilig." Heiligheid is verstaan as reinheid en juis dit het die skerp grense tot gevolg gehad. Jesus eggo hierdie teks terwyl hy doelbewus die woorde verander. In Lukas 6:36 sê Hy: "Wees barmhartig soos julle Vader barmhartig is."

To be compassionate is to be 'like a womb' with its evocations of nourishing, life-giving, and encompassing. It is the opposite of purity in many ways, perhaps most notably in its inclusiveness. Concern with purity intrinsically creates boundaries: the life of compassion intrinsically reaches across boundaries. Like the Spirit, of which compassion is the primary fruit, compassion shatters boundaries. In short, the Jesus movement was a community of compassion, and to take Jesus seriously means to become part of such a community.

(Borg 1994:154)

Die motivering vir evangelisasie wat deur hierdie nuwe verstaan van Jesus na vore gebring word, is "the vision of life we find in Jesus. That is what we have to offer the world." Dit is 'n visie van die Christelike lewe as 'n verhouding met God. Ek hoef nie te wag totdat ek dood is voordat ek in die hemel by God kan wees nie. Ek kan nou reeds in 'n verhouding naby aan Hom leef. Sweazey (1978:26) stel dit so: "The purpose of evangelism is not to save people from dying without Christ, but to save them from living without him.

Jesus het dit in sy eie lewe waar gemaak dat God se "onbemiddelde" en "paradoksale" teenwoordigheid *hiér en nou* (en nie alleen in die apokaliptiese sin *dáár en later* nie) manifesteer as 'n ontferming vir almal wat in die oë van selfgeregverdigdes niks is, niks het en niks jeens God en mens kan vergeld nie"

(Van Aarde 1995:629).

“The kerygma about a living through faith alone finds its main support historically in a gender indifferent, ethnic unbound and cultural subversive Jesus” Van Aarde 1997:792).

In die ou paradigma het ons die Christelike lewe verstaan as 'n lewe van geloof, en evangelisasie was om ander tot geloof te lei. Die nuwer verstaan van Jesus lei daartoe dat ons die Christelike lewe sien as 'n verhouding met dieselfde Gees wat ook Jesus volgemaak het, en evangelisasie as 'n uitnodiging om in 'n soortgelyke verhouding in te beweeg.

Om dieselfde dalk anders te sê: die ouer benadering tot evangelisasie het die feit beklemtoon dat 'n mens die Christelike verhale moes glo. Die nuwe benadering stel voor dat mens deel van die verhale moet word en daarin moet leef. “The message of evangelism is an invitation to enter into the community that tells these stories, sing these songs, celebrates these liturgies, and sees itself as living in relationship to the reality pointed to by these Scriptures, these symbols, and these sacraments” (Borg 1994:155).

“The call of evangelism – to those of us inside of the church as well as to those outside of the church – is to enter into a relationship with the Spirit of God as mediated by the tradition so that our consciousness, perception, identity, and way of living are shaped by this story. The call of evangelism is to a deepening relationship with the Spirit” (Borg 1994:155).

3. SLOT

Op grond van dit wat hierbo bespreek is, vra die Evangelistiek vir die Nuwe Testamentici om met ywer voort te gaan met die historiese Jesus-navorsing want Christelike geloof begin met

a decision to see in Jesus' words and deeds the deepest of all truth that is God. This is what Christian faith was, and must become if it is ever again to have any meaning in die modern world ... New Testament scholarship must again and again take up the question of the words and deeds of Jesus, to the extent that responsible historical scholarship makes this possible, in such a way that reveals what they meant to the folk who decided that in Jesus they had come

to know who God is. What did Jesus do? What did Jesus say? And why did these things matter to folk? Can they matter again in our time?

(Patterson 1998:499)

Literatuurverwysings

- Botha, P J J 1998. Die menigte rondom Jesus. *Skrif en Kerk* 19(1), 11-28.
- Borg, M J 1994. *Jesus in contemporary scholarship*. Pennsylvania, PA: Trinity Press.
- Gibbs, E 1993. *Winning them back*. Kent: Monarch Publications.
- Nel, M 1991. Die onvoltooide sendingtaak en ... ons post-Christelike Westerlinge. *Praktiese Teologie in Suid-Afrika* 6(2), 193-205.
- Patterson, S J 1998. The historical Jesus and the search for God. *HTS* 54(3&4), 476-499.
- Rohrbaugh, R L 1978. *The Biblical interpreter*. Philadelphia, PA: Fortress.
- Strijdom, J 1998. A historical Jesus hallucinating. *HTS* 54(3&4), 588-602.
- Sweazey, G E 1978. *The church as evangelist*. San Francisco, CA: Harper and Row.
- Van Aarde, A G 1995. Die historiese Jesus, die Jesus-beweging en die vorming van die kerk. *HTS* 51(3), 623-644.
- 1996. Die historiese ondersoek na Jesus van Nasaret in perspektief. *HTS* 52(2&3), 476-500.
- 1997. The continued importance of Jesus. *HTS* 53(3), 773-799.
- Woods C J 1996. *Congregational megatrends*. New York: The Alban Institute.